

## ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОРТА ТАП ЖӘНЕ ОНЫҢ ӨЛШЕМ ШАРТТАРЫ

*Г. Ж. Асылханова, э. г. д., профессор*

*Инновациялық Еуразия университеті, Ломов көшесі 45,  
Павлодар қ., 140000, Қазақстан, student - pavlodar@mail.ru*

### **Түйін**

Бұл мақалада Қазақстанның орта таптың өлшемдері және оның біздің қоғамның ынтымақтастығы мен қоғамдық тұтастығын қамтамасыз етудегі рөлі қарастырылған. Әлеуметтік зерттеу және орта таптың стратификациясының моделін құру үшін объективті индикаторлардың үш негізгі тобы және субъективті өзін-өзі сәйкестендірудің шкаласы қолданылды.

Орта таптың экономикалық және мүліктік сипаттаманың индикаторлары көрсетілген: кірістер (жалақы), жеке кәсіптің, меншіктің болуы, тұрғын үй жағдайы, ұзақ қызмет көрсететін тауарларды сатып алу мүмкіндігі, ақылы қызметтерді пайдалану мүмкіндігі.

Екінші топ – орта таптың саяси стратификациясының көрсеткіштері: саяси және экономикалық өзгерістерге және олардың перспективаларына деген көзқарас.

Үшінші топқа әлеуметтік-мәдени индикаторлар кірді: әдебиетке, өнерге, спортқа, дінге деген қызығушылық, моральдық бағдарлар.

Бұл әлеуметтік зерттеуде негізгі құрал ретінде сауалнама қолданылды.

Жалпы, қазақстандық зерттеушілер әлемдік әлеуметтануда бар орта тапты сәйкестендірудің бірқатар өлшем шарттарын қолданады.

Біздің орта тапты зерттеуімізде республиканың ерекшелігін ескере отырып, осы өлшем шарттардың барлығы қолданылды.

**Кілт сөздер:** орта тап, страта, әлеуметтік стратификация, әлеуметтік құрылым, әлеуметтік жік, стратификациялық моделі, өзін-өзі сәйкестендіру.

### **Кіріспе**

Орта тап ұғымы соңғы онжылдықтағы әлеуметтанулық ғылыми әдебиеттерде кеңінен қолданылған, бірақ ол екі жақты түсіндіріледі.

Орта таптың негізі ретінде шағын және орта кәсіпкерлердің жігін қалыптастыруды өзекті ететін

параметрлер: біріншіден, дамыған елдердегі орта тап мемлекеттік әлеуметтік бағдарламаларды жүзеге асыруға ыпал ете отырып, әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің тірегі болып табылады.

Өтпелі кезеңнің қоғамдық-саяси түрлендірулері, сәйкесінше,

қоғамның әлеуметтік құрылымындағы өзгерістермен бірге жүреді. Бұл жағдайда негізі кәсіпкерлер болып табылатын қалыптасушы шағын және орта меншік иелерінің жігі реформаларды одан әрі ілгерілетуде шешуші рөл атқаруға тартылады.

### **Зерттеу материалдары мен әдістемесі**

Қазіргі зерттеулердегі орта тап даулы ұғымдардың бірі болып табылады. Әлеуметтік құрылымның эволюциясы мәселелеріне арналған көптеген еңбектерде сол орта таптың өмір сүруі туралы, шекаралары туралы, саны туралы қарама-қарсы көзқарастар көрсетілген.

«Орта тап» термині белгілі бір адамдарды білдіру үшін сөздіктен оқшауланған. «Орта тап» ұғымының өзі XVII ғасырда Англияда шағын және орта иелер мен кәсіпкерлерді белгілеу үшін пайда болды. Кейіннен олар үлкен буржуазия мен жалдамалы жұмысшылар арасындағы аралықты толтырған барлық әлеуметтік топтарды қамтуды бастады. Орта таптың гетерогенділігі (әркелкілігі) оған менталдылық мен мінез-құлықтың бірыңғай стандарттарын жатқызуды қиындатады. Осыны ескере отырып, зерттеуші Х. Балзер бұл ұғымды көптік түрде қолдануды орынды деп санайды (орта таптар) [1].

Зерттеушілердің пікірінше, орта таптың ауқымы мен құрылымын бағалаудағы тәсілдердің, әдістемелердің көптігі және маңызды айырмашылықтар қазіргі посткеңестік кеңістікте толыққанды әлеуметтік жік ретіндегі шағын және орта кәсіпкерлер мен меншік иелерінің жігі әлі

институционалды және мәртебелі қалыптаспағандығымен байланысты.

Батыс шетелдік авторлардың еңбектерінде орта таптың өлшемдеріне әртүрлі ғылыми көзқарастар қалыптасқан. Мысалы, швейцариялық профессор Даниэль Оештің үлкен эмпирикалық зерттеулерге негізделген жұмысында әлеуметтік таптың өмір сүруінің соңы туралы пікірталасқа жаңа көзқарас көрсетілген және Батыс Еуропа қоғамдары материалдық артықшылықтар мен кірістер, азаматтардың құқықтарына қатысты нақты стратификацияланған күйінде қала береді деген ой айтылған[2].

Американдық әлеуметтанушылар Лиза Кейстер және Даррен Шеркат әлеуметтік стратификацияны зерттеуде нәсілдік тиістілікті және гендерді қосымша критерийлер ретінде қарастыра отырып стратификацияның дәстүрлі модельдерінен тыс күрделі теңсіздік жүйелерін құруына әкеледі деген [3].

Шовель Л., Бар-Хаим Э., Хартунг А., Мерфи Э. ғалымдардың ұжымдық мақаласында әлеуметтік стратификация әлеуметтануы тұрғысынан жұмысқа негізделген «кәсіптік таптар» енді байлыққа негізделген үстемдік тұрғысынан түсінілуі керек. Олардың пікірінше, байлық қоғамның тік құрылымын нығайтады және орта тапты бөлудің басты критерийіне айналады, ал білім екінші деңгейдегі өлшем шартына айналады [4].

Югославиялық әлеуметтанушы Петрович М. орта таптағы трансұлттық мигранттарды зерттеу кезінде қазіргі қалалардағы әлеуметтік өндірісті жаһандану және

трансұлттық көші-қон процестерімен байланыстыратын ерекше мән мынадай индикаторларға көңіл бөлді - тұрғын үй және еңбек шарттары [5].

Аргентинадағы таптық стратификация мен әлеуметтік стратификация процестерін 1947-2010 жылдар аралығында зерттей отырып, ғалым Рива А.1980 жылдан бастап оның елінде орта таптың ұлғайу тенденциясы байқалғанын атап өтті. Сонымен қатар, бұл өсу жалдамалы техникалық және кәсіби жұмысшылар санының өсуімен түсіндірілді [6].

Бразилиялық әлеуметтанушы Салата А. Бразилиядағы орта тап туралы пікірталастарына өз үлесін қоса отырып, ол орта тапқа қатысты бразилиялықтардың таптық сәйкестігі мен ұғынуына назар аударды.

Бразилияда қалыптасқан орта таптың бейнесі орта таптарға емес, бай топтарына жатады. Статистикалық зерттеулердің нәтижелері және ғалымның көп өлшемді моделін қолдану әлеуметтік-экономикалық профилі ортасында тұрған респонденттер әдетте өздерін осы таппен сәйкестендіретін адамдар емес екенін көрсетті [7].

Талджунайте Мейлуте әр елдің орта таптың өзіндік өлшемдері бар деп жазады. Басқа жағынан, әр түрлі елдердегі орта тапты анықтайтын жалпы принциптер де бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленетіні анық. Американдық және британдық өлшемдер бір-бірімен жиі салыстырылады.

Жоғары орта таптың британдық моделінде әлеуметтік

стратификация элементі ретінде отбасының рөлі маңызды.

Жоғарғы орта тап тек өзін-өзі жұмыспен қамтып қана қоймайды, одан басқа кірісі орташадан жоғары және жоғары білімі бар, сонымен қатар қоғамдық пікірге түбегейлі әсер етеді және оны қалыптастырады.

Орта таптың өсуі бұл әл-ауқат мемлекетінің емес, елдегі әлеуметтік тұрақтылықтың кепілі [8].

Колумбиялық ғалымдар Урибе Малларино, Рамирес Морено соңғы онжылдықта Колумбия мен Латын Америкасындағы орта таптың өсуін атап өтті. Алайда, Колумбияда бұл өсім тұрақты табыстың шоғырлануының парадоксалды жағдайымен байланысты және әлеуметтік стратификация талдауын өндіріс пен байлықты бөлу процестерімен біріктіреді [9].

Неміс әлеуметтанушылары Ленц Карола мен Нолл Андреа Ганада ұлттық орта таптың қалыптасуын атап өтіп, оның Африка елдеріндегі ерекше критерийлерін атап өтті, мысалы, таптық білімнің трансұлттық өлшемдері және неке байланыстары, африкалық қоғамдарда жоғары көтерілген адамдардың туыстық қатынастары көбінесе таптық шекаралардан асып түседі [10].

Жапон әлеуметтанушысы Судо Наоки Жапониядағы мәртебені сәйкестендіру тетіктерін зерттей отырып, әлеуметтік өзгерістер субъективті әлеуметтік мәртебенің таралуына ғана емес, сонымен қатар субъективті және объективті әлеуметтік мәртебе (білім, кәсіп, неке және табыс) арасындағы

корреляция заңдылықтарына да әсер ететіндігін көрсетті [11].

Ресей орта табын зерттеудің кейбір аспектілерімен айналысатын орыс авторларының ішінде Т.И. Заславскаяны, В.В.Радаев, О.И.Шкаратанды бөліп көрсетуге болады. Осы авторлардың біріншісі қоғамның әлеуметтік стратификациясын зерттеуге қатысты әлеуметтанулық теорияның жалғасушылардың бірі болып саналады.

Орта таптың қалыптасу мәселелерін зерттеу тұрғысында соңғы екі автордың «Әлеуметтік стратификация» атты бірлескен жұмысы маңызды болып табылады [12]. Сонымен, мысалы, авторлардың пікірінше, «экономикалық алғышарттардан басқа (экономикалық белсенділіктің сипаты), орта таптың қалыптасуы мінез-құлықтың белгілі бір стереотиптерін, көзқарастарды, құндылықтар жүйесін қосуды, өзін-өзі осылармен ассоциациялауды, қоғам ретінде өзін-өзі ұйымдастыруды талап етеді» [13, 306 б.] . Бәрінен бұрын, біздің ойымызша, мінез-құлықтың белгілі бір стиліне көңіл бөлу, бірігуге деген ұмтылыс кәсіпкерлерге олардың менталитеттерінің ерекшеліктеріне байланысты тән, оны инновациялық деп анықтауға болады.

Посткеңестік кеңістікте орта топтарға немесе протожіктерге жатқызылатын, бірақ өздерін әлі де тап ретінде көрсетуге міндетті емес бөлек-бөлек әлеуметтік топтар бар. Бұл қазіргі қоғамның әлеуметтік-саяси ұтқырлығын көрсетеді, олардың арасында шағын және орта бизнес өкілдерінің жігі

экономикалық тәуелсіз және саяси тұрғыдан танымал институционалды қоғамдастықта өзін-өзі ұйымдастыру арқылы осы әлеуметтік топтардың өздерінің стратегиялық мақсаттарына қол жеткізуге күш-жігерін біріктіруде шешуші рөл атқаруы керек.

Келесі тақырыпты зерттеу дәрежесін нақтылайтын және тереңдететін келесі маңызды дерек көзі ретінде Л.Григорьев пен Т.Малеваның жетекшілігіндегі Мәскеу экономикалық талдау бюросының авторларының «Ресейдегі орта тап: сандық және сапалық бағалау» [13] ғылыми зерттеуін қарастырамыз. Дәл осы еңбекпен авторлар экономикалық реформалардың өзі Ресейде толыққанды орта таптың пайда болуына әкелмейтін себептерді дәйектеді және жан-жақты дәлелдеді. Бұл жұмыста сонымен қатар кірістерді бөлудегі теңсіздікті анықтау және оларды Джини индексімен салыстыру, ортаңғы жіктің ауқымы мен құрылымын сипаттайтын өзара байланысты параметрлер жүйесін қалыптастыру, осы жікке тән доминантты белгілердің шоғырлануын анықтау және т.б. мәселелерді қамтитын сындарлы идеялар бар.

Орыс әлеуметтанушыларының зерттеулерінде орта таптың әлеуметтік стратификациясының өлшем шарттары орта тап стратасының экономикалық сипаттағы сандық индикаторлары, мысалы, табыс деңгейі және оны бөлу, сонымен қатар сапалық параметрлері, еңбек сипаты мен мазмұны, өмір салты және кез-келген қоғамның динамикасындағы

орта таптың тұрақтандырушы рөлі бөліп көрсетіледі.

Болашақта тұрақты экономикалық дамудың нақты моделіне ие болғысы келетін ел ретінде орта тапты қалыптастыру және өсіру Қазақстан үшін басым міндет болып табылады. Қазақстанның ғылыми әлеуметтанулық әдебиеттерінде қазіргі уақытта халықтың полярлық топтары, арасындағы аралық әлеуметтік жіктерді анықтайтын өлшем шарттар жоқ. Оларды белгілеудің күрделілігінің себебі посткеңестік кеңістіктегі өзгеріп жатқан экономикаларға тән халықтың бай және кедейлікке объективті екі полюсті жіктелуінен туындаған отандық орта таптың жіктеулерінің шарттылығы болып табылады.

Ресейлік зерттеулермен салыстырғанда, қазақстандық зерттеулер де жеткілікті түрде ұсынылған. Айта кету керек, республикада әлеуметтік-саяси және экономикалық қатынастарды талдау тұрғысынан қоғамның әлеуметтік құрылымының дамуының жалпы заңдылықтарын талдауды көрсететін маңызды жұмыстар бар: Н.А.Айтов, М.С.Аженов, Р.Қадыржанов, М.

### **Зерттеу нәтижелері**

Автор орта таптың стратификациялық моделін зерттеу мақсатында 2020 жылдың сәуір айында Қазақстан Республикасының Павлодар облысындағы орта тап өкілдеріне сауалнама жүргізілді.

Мақсатты іріктеу әдісін қолдана отырып, 200 респонденттен жауап алынды. Эмпирикалық зерттеу және орта класс

С.Машан, Г.В.Осипов, К.Л. Сыроежкин және т.б.

Қазақстанда орта таптың қалыптасуына қазақстандық ғалымдар К.А.Сағадиев пен Б.И.Бектұрғанованың «Орта тап - заманауилық «тесті»: тарих, теория, статистика» [14] еңбектері арналған.

Онда авторлар Қазақстанның әлеуметтік құрылымының эволюциясына ретроспективті талдау жасайды.

Орта тапты біздің зерттеу барысында осы өлшем шарттардың барлығы Қазақстанның ерекшеліктерін ескере отырып қолданылды.

Зерттеудің нысаны: әлеуметтік құрылымындағы орта тап.

Зерттеудің пәні: орта таптың сапалық-сандық сипаттамалары.

Мақсаты: орта таптың стратификациялық моделін зерттеу (Павлодар облысының мысалында).

Міндеттері:

- экономикалық, саяси және кәсіби индикаторларының көмегімен орта таптың саралау шекарасын жүргізу;
- орта таптың стратификация құрылымының иерархиясын көрсету.

стратификациясының моделін құру үшін объективті индикаторлардың үш негізгі тобы және 10 баллдық бағам бойынша өзін-өзі сәйкестендірудің субъективті әдісі қолданылды.

Индикаторлардың бірінші тобына материалдық-мүліктік сипаттағы индикаторлар кірді: кірістер (жалақы), жеке кәсіптің,

мүліктің болуы, тұрғын үй жағдайлары, мүлік пен құндылықтардың жинақталуы, ұзақ қызмет көрсететін тауарларды сатып алу мүмкіндігі, ақылы қызметтерді пайдалану мүмкіндігі. Екінші топқа орта таптың саяси стратификациясының индикаторлары кірді: бағалау және саяси және экономикалық реформаларға көзқарас және олардың болашағы. Үшінші топқа әлеуметтік-мәдени индикаторлар кірді: әдебиетке, өнерге, спортқа, дінге деген қызығушылық, адамгершілік бағдарлар.

Бұл әлеуметтік зерттеудің негізгі құралы 47 сұрақтан тұратын сауалнама болды. Сауалнама көрсеткендей, орта буын респонденттерінің көпшілігінің материалдық жағдайы соңғы жылы жақсарған - 68,3%, ал сұралғандардың 29,9%-да материалдық игіліктер сол деңгейінде қалған. Басқалармен салыстырғанда өзінің материалдық жағдайын едәуір жақсы деп бағалағандар - респонденттердің 51,1%, 28,6%-дан сәл жақсы, дәл сондай - 21,2%. Сонымен қатар, сұралғандардың 6,6%-ы өздерінің жағдайын қоршаған адамдармен салыстырғанда біршама нашар деп бағалады. Мүлікке меншік құқығы орта таптың сипаттамалық сипатына айналады, біздің зерттеуіміз бойынша респонденттердің 71,1%-ы табыс алу үшін меншікке ие, 22,3%-ында мүлік жоқ. Орта таптың меншіктің көп таралған түрлеріне дүкен, дүңгіршек, дәріхана, шаштараз жатты - 29,9%. Екінші орында респонденттердің 25,7% иелік ететін өндірістік

жылжымайтын мүлік. Орта таптың 17,3% акция және депозит сияқты мүлік түріне ие. Жоғарыда айтылғандардан басқа, 23,1% шаруа қожалығы, ал 12,3% жалға берілетін баспанасы бар. Шаруашылықты жүргізудің экономикалық түрі несиелерді мақсатты пайдаланудан көрінеді. «Сіз несие алдыңыз ба?» деген сұраққа респонденттердің 71,3% «оң» жауап берсе, 29,7% оны алмаған. Несие алғандардан қаражат бизнесті дамытуға - 65,5%, автокөлік сатып алуға - 33,1%, пәтер мен ұзақ мерзімді тауарларды сатып алуға - 17,3% бөлінді.

Орта тап беделді аудандарда жайлы тұрғын үйдің болуымен, коттеждер және жеке үйлермен сипатталады. Орта таптағы тұрғын үйдің ең көп таралған түрі жайлы жабдықталған пәтер болып табылады - 32,3%. Сонымен қатар, коттеждерде тұратындардың саны - 41,1% және жеке жайлы жабдықталған үйлерде - 19,5%. Көптеген орта тап өкілдері қосымша баспанаға ие: қаладағы жеке үй - 30,8%, ауылдағы, қала сыртындағы үй - 16,4%, екінші пәтер - 14,2%. Тек 38,6%-ында қосымша баспана жоқ. Сонымен қатар, жоғары технологиялық тұрмыстық заттар орта таптағы күнделікті өмірге тән сипатқа айналууда. Орта таптың көп бөлігіне 5 жылда бір рет ұзақ мерзімді қолданылатын заттарды жаңарту қолжетімді - респонденттердің 38,4%. Ұзақ мерзімді қолданылатын тұрмыстық, электронды техника жабдықтарын 3 жылда бір рет жаңартатын орта буын өкілдерінің ауқымы үлкен - 30,8% құрайды. Сұралғандардың тек 7,7% -ы мұны жиі жасай алады.

Сонымен қатар, орта тап өкілдерінің 23,1% ұзақ мерзімді қолданылатын тауарларды жаңартпайды. Орта таптың және оны саралаудың эмпирикалық индикаторлары болып табылатын қолжетімді қызметтердің кең спектрі бар. Сауалнама нәтижелері бойынша, орта таптың 23,1%-ы тұрмыстық қызметтерге (шаштараз, кір жуу, химиялық тазалау), 14,1% білім беру қызметіне, 11,9% медициналық қызметтерге ақы төлей алатындығы анықталды. Орта таптың өмір сүру деңгейінің жоғары деңгейі шипажайлық емдеуді және туристік сапарларды пайдаланудан көрінеді - сұралғандардың 12,5%.

Орта тап өкілдері үшін ғылыми-техникалық прогресс құралдарының қолжетімділігі (электрондық пошта, Интернет, ұялы телефон, кабельді теледидар) 48,1% құрады. Орта тапты айқындаудың келесі блогы экономикалық және саяси реформаларға қатысты мәселелерді қамтитын идеологиялық блок болды. Экономикалық реформаларды жүргізудегі мемлекеттің қызметіне қатысты орта тап өкілдерінің 61,1%-ы ішінара қанағаттанушылықты көрсетті. Мемлекеттің экономикалық реформаларды жүргізудегі қызметіне қанағаттанбаған адамдардың арасында келесі мәселелер атап өтілді: салық салудың жоғары деңгейі - 35,5%; несиенің қолайсыз шарттары - 31,2%; монополияға қарсы саясат (бағалар мен тарифтердің негізсіз өсуі) - 18,9%; мемлекеттік сатып алу (тендер) туралы қолданыстағы заңнаманың

жетілдірілмеуі және оны қолдану - 17,6%.

Саяси қосалқы аймақтағы әлеуметтік стратификация пирамидасының айнымалыларының блогына саяси реформаларға қатысты мәселелер кірді. Респонденттер саяси реформаларға ішінара қанағаттанады - 52,9%, толықтай қанағаттанады - 32,2%, қанағаттанбайды - 17,5% және 6,7% жауап беруге киналады. Демек, орта таптың топтары, көбіне, саяси көзқарастар мен қалаулардан тыс, күш құрылымдарының иерархиясындағы ең жоғары (үкіметтік деңгейде) позициялардың мүдделерін білдіреді. Және егер ол билікке ие болмаса да, онда ол негізінен оның реформаларын мақұлдайды және оларға толығымен немесе ішінара қанағаттанады.

Орта деңгейдегі сәйкестендірудің әлеуметтік-мәдени сұрақтар блогы БАҚ басылымдарына, өнерге, шет тілдеріне, спортқа, дінге, бос уақыт пен демалыстарға, адамгершілік құндылықтарға деген қызығушылықты көрсетті. Осы объективті жіктеуден басқа орта таптың стратификация моделін талдау үшін 10 балдық бағам бойынша өзінің әлеуметтік жағдайын өзін-өзі бағалау әдісі қолданылды.

Респонденттерді өзін-өзі сәйкестендіру әдісіне сәйкес, 62,1%-ы өздерін орта таптың орта жігіне жатқызған. Орта таптың өзін-өзі бағалауы нәтижесінде жоғарғы жік 24,3% құрады. Сұралғандардың 16,2%-ы өздерін төменгі жік ретінде анықтады. Өздерін 9 және 10 позицияларымен сәйкестендірген

жоқ, өйткені зерттеу мақсатты іріктеу бойынша жүргізілді.

Зерттеу орта таптың үш жігін анықтады - жоғарғы дәреже, олар өз жағдайы бойынша қоғамның жоғарғы табына ауыспалы болып табылатындар; орта және төменгі. Алайда, бір мақала аясында автордың әр жікке сипаттама беруі мүмкін емес.

Орта таптың стратификациялық моделін әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды жасалды. Жүргізілген зерттеу мәліметтері орта таптың әл-ауқатының жоғарылауы туралы гипотезаны растады, респонденттердің 71,1%-ы өздерінің материалдық жағдайының жақсарғанын атап өтті, әр түрлі жылжымайтын мүлік пен жылжитын

### **Қорытынды**

Қазіргі Қазақстандағы орта тап мәселелерін зерттеуде ғалымдар орта тапты қоғамды тұрақтандырушы, оны күйзелістерден қорғаушы рөлін атқаруға арналған деген пікірмен келіседі.

Бірақ қазіргі уақытта өзінің аздығына және әлеуметтік жүйеде өзінің тұрақсыз жағдайына байланысты ол әлі күнге дейін бұл міндетті орындай алмайды. Әлеуметтік стратификация үдерістерін реттейтін және басқаратын тұтас әлеуметтік басқару саясаты қажет.

Кәсіпкерлерге қатысты - шағын және орта бизнестің негізгі мәселелерін шешу, әйелдерді бизнеске кеңірек тарту, өйткені зерттеушілердің деректері бойынша, кәсіпкер әйелдер ерлерге қарағанда сәттірек келеді. Шағын және орта

мүлікке ие, несие алу мүмкіндіктері бар, үнемі ақшалай жинақтар жасай алады және ақылы қызметтердің әр түрін қолдана алады. Аймақтың орта таптары саяси және экономикалық реформалардың тұрақтылығын қамтамасыз етудің кепіліне айналады, бұл олардың қанағаттанушылық деңгейімен де расталды.

Салық салудың жоғары деңгейі, қолайсыз несиелеу шарттары, монополияға қарсы саясат және мемлекеттік сатып алу туралы қолданыстағы заңнаманың жетілмегендігі сияқты орта таптың кәсіпкерлік қызметі мен іскерлік белсенділігіне кедергі келтіретін мәселелер анықталды.

бизнеске қатысты саясатта отбасылық бизнес маңызды рөл атқаратын Тынық мұхиты аймағының елдерінің тәжірибесін қолдануға болады. Бұл мемлекеттерде отбасылық бизнес билікке жаппай жұмыссыздыққа қарсы тұруға мүмкіндік береді. Қазақстанда отбасылық бизнесті мемлекеттік қолдаумен қолдану саласы ауыл шаруашылығы бола алады, оның әлеуеті зор. Мемлекет кәсіпкерлерден келетін әлеуметтік жобаларды белсенді түрде ынталандыруы керек.

Осылайша, болашақта Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуы оған орта тап негізгі әлеуметтік-саяси күш болып табылатын ғаламдық постиндустриалды қоғамға сәтті кіруге мүмкіндік беруі керек.



## Әдебиеттер тізімі

1. Balzer H. Russias Middle Classes //Post-Soviet Affairs, 1998, V.14, No2, P.9. - [www.kazatu.kz/https://www.scopus.com](http://www.kazatu.kz/https://www.scopus.com).
2. Redrawing the Class Map: Stratification and Institutions in Britain, Germany, Sweden and Switzerland (Book).- Oesch, D. 2006 - P. 1-257 - [www.kazatu.kz/https://www.scopus.com](http://www.kazatu.kz/https://www.scopus.com).
3. Religion and inequality in America: Research and theory on religion's role in stratification p. 1-359 // Keister, Lisa A. Sherkat, Darren E.- 2012.-P.288 - [www.kazatu.kzhttps://www.scopus.com](http://www.kazatu.kzhttps://www.scopus.com).
4. Chauvel, L., Bar Haim, E., Hartung, A., Murphy, E. Rewealthization in twenty-first century Western countries: the defining trend of the socioeconomic squeeze of the middle class /Journal of Chinese Sociology, 8(1), 4, 2021- [www.kazatu/https://www.scopus.com](http://www.kazatu/https://www.scopus.com)
5. Whether transnational middle-class migrants perceive belgrade as an attractive and comfortable city. [Da li transnacionalni migranti srednje klase doživljavaju beograd kao atraktivan i udoban grad]. - Petrović M., 2020 Sociologija 62(4), p. 549-568.
6. Class and social stratification in Argentina, 1947–2010 [Clase y estratificación social en Argentina, 1947-2010]. - Piva, A., Papers 105(3), 2020, P. 389-419.
7. Who is middle class in Brazil? A study on class identities(Article) [Quem é classe média no Brasil? Um estudo sobre identidades de classe] Salata A. – Dados .- Issue 1, 2015, Pages 111-149.
8. Taljunaite, Meilute (Lithuania) Eligibility Criteria for the Upper Middle Class //Filosofija-Sociologija, Volume: 30 Issue: 4 Pages: 263-271 Published: 2019
9. Uribe Mallarino, Consuelo; Ramirez Moreno, Jaime Middle class and social mobility in Colombia// Revista colombiana de sociologia, Volume: 42 Issue: 2 Pages: 229-255 Published: jul-dec 2019.
10. Lentz, Carola; Noll, Andrea Across regional disparities and beyond family ties: A Ghanaian middle class in the making //History and Anthropology Volume: 30 Issue, FEB 2021.
11. Sudo, Naoki Why Do the Japanese Still See Themselves as Middle Class? The Impact of Socio-structural Changes on Status Identificatio//Social science japan journal, Volume: 22 Issue: 1 Special Issue: SI Pages: 25-44 Published: win 2019.
12. Радаев В.В., Шкаратан О.И. Социальная стратификация. – Москва: Издательство Наука, 1995. - 224 с.
13. Григорьев Л., Малева Т. Средний класс России на рубеже этапов трансформации //Вопросы экономики. – 2001. - № 1. - С.45-73.
14. Сагадиев К.А., Бектурганова Б.И. Средний класс - «тест» на современность: История. Теория. Статистика. – Алматы: Издательство Ассоциация социологов и политологов Казахстана (АСиП), 1998. - 600 с.

## References

1. Balzer H. Russias Middle Classes //Post-Soviet Affairs, 1998, V.14, No2, P.9. -[www.kazatu.kz/https://www.scopus.com](http://www.kazatu.kz/https://www.scopus.com)
2. Redrawing the Class Map: Stratification and Institutions in Britain, Germany, Sweden and Switzerland (Book).- Oesch, D. 2006 - P. 1-257 - [www.kazatu.kz/https://www.scopus.com](http://www.kazatu.kz/https://www.scopus.com).
3. Religion and inequality in America: Research and theory on religion's role in stratification p. 1-359 // Keister, Lisa A. Sherkat, Darren E.- 2012.- P.288 [www.kazatu.kzhttps://www.scopus.com](http://www.kazatu.kzhttps://www.scopus.com).
4. Chauvel, L., Bar Haim, E., Hartung, A., Murphy, E. Rewealthization in twenty-first century Western countries: the defining trend of the socioeconomic squeeze of the middle class /Journal of Chinese Sociology, 8(1), 4, 2021-[www.kazatu/https://www.scopus.com](http://www.kazatu/https://www.scopus.com).
5. Whether transnational middle-class migrants perceive belgrade as an attractive and comfortable city. [Da li transnacionalni migranti srednje klase doživljavaju beograd kao atraktivan i udoban grad]. - Petrović M., 2020 Sociologija 62(4), p. 549-568.
6. Class and social stratification in Argentina, 1947–2010 [Clase y estratificación social en Argentina, 1947-2010]. - Piva, A., Papers 105(3), 2020, P. 389-419.
7. Who is middle class in Brazil? A study on class identities(Article) [Quem é classe média no Brasil? Um estudo sobre identidades de classe] Salata A. – Dados .- Issue 1, 2015, Pages 111-149.
8. Taljunaite, Meilute (Lithuania) Eligibility Criteria for the Upper Middle Class //Filosofija-Sociologija, Volume: 30 Issue: 4 Pages: 263-271 Published: 2019.
9. Uribe Mallarino, Consuelo; Ramirez Moreno, Jaime Middle class and social mobility in Colombia// Revista colombiana de sociologia, Volume: 42 Issue: 2 Pages: 229-255 Published: jul-dec 2019.
10. Lentz, Carola; Noll, Andrea Across regional disparities and beyond family ties: A Ghanaian middle class in the making //History and Anthropology Volume: 30 Issue, FEB 2021.
11. Sudo, Naoki Why Do the Japanese Still See Themselves as Middle Class? The Impact of Socio-structural Changes on Status Identificatio//Social science japan journal, Volume: 22 Issue: 1 Special Issue: SI Pages: 25-44 Published: win 2019.
12. Radaev V.V., Shkaratan O.I. Social stratification. - Moscow: Publishing house Nauka, 1995 .-- 224 p.
13. Grigoriev L., Maleva T. The middle class of Russia at the turn of the stages of transformation // Problems of Economics. - 2001. - No. 1. - P.45-73.
14. Sagadiev K.A., Bekturganova B.I. Middle class - "test" for modernity: History. Theory. Statistics. - Almaty: Publishing house of the Association of Sociologists and Political Scientists of Kazakhstan (ASiP), 1998. - 600 p.

## СРЕДНИЙ КЛАСС В КАЗАХСТАНЕ И КРИТЕРИИ ЕГО ВЫДЕЛЕНИЯ

*Асылханова Г.Ж., д.с.н.профессор*

*Инновационный Евразийский университет, ул. Ломова, 45  
г. Павлодар, 140000, Казахстан, student - [pavlodar@mail.ru](mailto:pavlodar@mail.ru)*

### **Аннотация**

В данной статье приведены результаты социологических исследований изучения среднего класса в Казахстане и его роли в устойчивости социальной структуры и общественного консенсуса казахстанского общества.

Был использован ряд критериев идентификации среднего класса, существующих в мировой социологии.

Опрос показал, что материальное положение у большинства респондентов среднего класса за последний год улучшился, и только у небольшой части опрошенных (29,9%) осталось на прежнем уровне материального достатка.

Итоги опроса также показали, что характерной чертой среднего класса становится владение собственностью (71,1%), отличается владением благоустроенного жилья в престижных районах, коттеджами и частными домами. На высоком уровне для представителей среднего класса доступность услуг средствами научно-технического прогресса (электронная почта, Интернет, мобильный телефон, кабельное телевидение).

Результаты исследования показали проблемы, препятствующие предпринимательской деятельности, деловой активности среднего класса, такие как высокий уровень налогообложения, невыгодные условия кредитования, антимонопольная политика, несовершенство действующего законодательства о государственных закупках.

**Ключевые слова:** средний класс, страта, социальная стратификация, социальная структура, социальный слой, стратификационная модель.

## MIDDLE CLASS IN KAZAKHSTAN AND CRITERIA FOR ITS ALLOCATION

*G. Zh. Assylkhanova, Doctor of sociological sciences, Professor  
Innovative Eurasian University, Lomov st., 45, Pavlodar  
140000, Kazakhstan, student - [pavlodar@mail.ru](mailto:pavlodar@mail.ru)*

### **Abstract**

This article presents the results of sociological studies of the middle class in Kazakhstan and its role in the stability of the social structure and social consensus of the Kazakh society.

A number of criteria for identifying the middle class that exists in world sociology were used.

The survey showed that the financial situation of the majority of middle-class respondents has improved over the past year, and only a small part of the respondents (29.9%) remained at the same level of material prosperity.

The results of the survey also showed that the characteristic feature of the middle class is the ownership of property (71.1%), characterized by the ownership of comfortable housing in prestigious areas, cottages and private homes. At a high level of the middle class, the availability of services by means of scientific and technological progress (e-mail, Internet, mobile phone, cable TV).

The results of the study showed the problems that hinder entrepreneurial activity, business activity of the middle class, such as a high level of taxation, unfavorable credit conditions, antitrust policy, imperfection of the current legislation on public procurement.

**Keywords:** middle class, stratum, social stratification, social structure, social layer. stratification model.